

ارتحال امام خمینی علیه السلام

حجت الاسلام والمسلمین حسن عاشوری لنگرودی*

اشاره

امام کاظم علیه السلام فرموده: «رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ قَوْمٍ يَدْعُو النَّاسَ إِلَى الْحَقِّ يَجْتَمِعُ مَعَهُ قَوْمٌ كَثِيرٌ مِنَ الْحَدِيدِ لَا تَرْتَلُهُمُ الرِّيحُ الْعَوَاصِفُ وَلَا يَمْلُونَ مِنَ الْحَرْبِ وَلَا يَجُنُّونَ وَ عَلَى اللَّهِ يَتَوَكَّلُونَ وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ؛^۱ مردی از اهل قم مردم را به حق فرا می خواند و با گروهی چون پاره های آهن به پا می خیزند که بادهای تند [زمانه] آنان را نمی لغزاند و آنها جز نبرد [با ستمگران را] نمی طلبند و بر خدا توکل دارند و سرانجام از آن پرهیزکاران است.»

انقلاب اسلامی ایران، به لحاظ اعتقادی، ریشه در تحولات تاریخ ایران و تشیع دارد و ساختارهای سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی ایران پیش از انقلاب، زمینه ساز آن شده بود؛ اما سه عامل ذیل، نقش تعیین کننده در پیروزی انقلاب داشته است:

۱. اعتقادات، فرهنگ و تفکر اسلامی؛ ۲. حضور قدرتمند مردم در عرصه مبارزه؛ ۳. نقش رهبری

---

* عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی.

۱. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۵۷، ص ۲۱۶.

پیامبرگونه امام خمینی علیه‌السلام.

حضور هم‌زمان این سه عامل در کنار گسیختگی ساختاری نهادهای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشور، به پیروزی انقلاب اسلامی ایران منجر شد. در این گفتار، درباره رحلت امام خمینی علیه‌السلام و شخصیت والای ایشان مطالبی را ارائه می‌نماییم.

بزرگی شخصیت و تأثیرگذاری

امام خمینی علیه‌السلام پس از انبیای بزرگ الهی و معصومان علیهم‌السلام، از کم‌نظیرترین و ممتازترین شخصیت‌های تاریخ بشریت است که با اندیشه‌های بلند الهی و تلاش‌های صادقانه خویش، مسیر تاریخ را دگرگون کرد و منشأ تحولات عظیمی در ایران و جهان شد. ایشان در چهاردهم خرداد ۱۳۶۸ هجری شمسی رحلت نمود و خبر ارتحالشان در ساعت هفت صبح چهاردهم خرداد در اولین بخش خبری رادیو سراسری ایران اعلان شد.

انعکاس خبر ارتحال و واکنش مردم

به محض انتشار خبر ارتحال امام خمینی علیه‌السلام، ملت ایران یکپارچه عزادار شدند و از جای جای مملکت صدای گریه و شیون به گوش می‌رسید. مردم ماتم‌زده، زانوی غم بغل کرده بودند. گویی زلزله‌ای عظیم رخ داده است؛ بغض‌ها ترکید و همه آنانی که با نام و پیام خمینی آشنا بودند، یکپارچه می‌گریستند و بر سر و سینه می‌زدند. در این مورد، هیچ قلم و بیانی قادر نیست ابعاد حادثه و امواج احساسات غیرقابل کنترل مردم را توصیف نماید. اخبار مربوط به درگذشت و مراسم تشییع پیکر رهبر کبیرانقلاب اسلامی ایران، تا مدت‌ها در صدر اخبار جهان قرار داشت. رسانه‌های جهان، با اعجاب از نفوذ معنوی زایدالوصف امام خمینی علیه‌السلام یاد می‌کردند.^۱

---

۱. روزنامه «تایمز مالی» چاپ لندن، با تأکید بر ابطال نظر کارشناسان غربی اذعان نمود: «همه کسانی که انتظار داشتند با فوت آیت‌الله خمینی سیاست‌های ایران ناگهان تغییر کند، باید با دیدن صحنه‌های پُر هیجان و خروشان جمعیت تشییع‌کننده پیکر آیت‌الله خمینی همه امیدهای خود را بر بادرفته ببینند.»
روزنامه «ال پائیس» اسپانیا در تفسیری پیرامون شخصیت تاریخی حضرت امام نوشت: «راز پیروزی امام خمینی در شخصیت و خمیره او بود... امام خمینی فوت کرد؛ اما راه او ادامه خواهد داشت... امروز تأثیرات پیام امام در الجزایر، تونس، مصر، فلسطین، افغانستان و دیگر کشورهای مسلمان، حتی آنها که دارای اکثریت سنی مذهب هستند، به چشم می‌خورد... امام خمینی پیروز بود و باید راز پیروزی او را کشف کرد.»

جهان اسلام در ماتم بزرگ‌ترین، شجاع‌ترین و آگاه‌ترین رهبر دینی ماتم زده و عزادار شد. میلیون‌ها عزادار و شیفته امام، در مصلاهی تهران گرد آمدند و با مرشد خویش وداع کردند. در ساعات اولیه شانزدهم خرداد، نماز میت توسط آیت‌الله گلپایگانی اقامه و سپس پیکر مطهر امام تشییع شد. در این مراسم، جمعیت شرکت‌کننده تا ده میلیون نفر برآورد شد که بزرگ‌ترین تشییع جنازه دنیا لقب گرفت.^۱

«هنری پکت» کاردار سفارت آمریکا در سال‌های ۱۹۷۸-۱۹۷۲م و مسئول دفتر امور ایران در وزارت خارجه آمریکا در سال‌های ۱۹۷۸-۱۹۸۰م، در مصاحبه‌ای با صدای آمریکا باصراحت اذعان نمود: «بی‌شک، امام خمینی یکی از مردان بزرگ تاریخ در این قرن بود و کمتر کسی را امروز می‌توان یافت که از جاذبه و نفوذی همانند آنچه ایشان داشت، برخوردار باشد.»

روزنامه «ژاپن تایمز» توکیو، با ستایش از امام خمینی به عنوان رهبر قدرتمند قرن نوشت: «مورخان دوره‌های آینده مطمئناً آیت‌الله خمینی را به عنوان بزرگ‌ترین و پرنفوذترین رهبر عصر حاضر معرفی خواهند کرد. آیت‌الله خمینی ایران را به قدرتی مهم در خاورمیانه تبدیل کرد.»

روزنامه «تشرین» دمشق، با ستودن نقش امام خمینی در سکان‌داری کشتی انقلاب اسلامی نوشت: «جهان اسلام شخصیتی را از دست داد که تاریخ نظیر او را کمتر به خود دیده است. امام خمینی با روح بلند و با درک عمیق مسئولیت خود در برابر تاریخ، انقلاب بزرگی را علیه شاه که هم‌پیمان امپریالیزم و صهیونیزم بود، به ثمر رساند. امام با قدرت خلافت خود، همه توطئه‌های استکبار جهانی و صهیونیزم بین‌المللی را خنثا نمود. او کاروان انقلاب اسلامی را با درایت و تدبیر از میان طوفان‌ها، شنزارها و صحراهای مخوف جهان متلاطم امروز به سوی نور هدایت کرد. امروز امام خمینی در میان امت خود نیست؛ ایشان خطی را ترسیم کرد که به عنوان منشور ابدی و جاودانه انقلاب باقی خواهد ماند و این، مبارزه مستمر با ظلم، نژادپرستی، استعمار و صهیونیزم است. رحلت امام خمینی، نه تنها برای ایران، بلکه برای جهان اسلام و امت عرب، ضایعه بزرگی محسوب می‌شود.»

روزنامه «گلف نیوز» امارات نوشت: «امام خمینی رهبر یک کشور اسلامی بود که در تغییر شیوه تفکر این کشور و به تبع آن، جهان اسلام، تأثیر شگرفی گذاشت.»

روزنامه لبنانی «السفیر» نوشت: «دریای بی‌کران جمعیت شرکت‌کننده در مراسم تشییع پیکر ایشان، بیانگر ارتباط عمیق ملت ایران با رهبر قهرمان و تاریخی‌اش و انعکاسی از اثرات انقلاب اسلامی در وجدان این ملت است.» (ر.ک: مجله مشکوة، تابستان و پاییز ۱۳۶۸، ش ۲۳ و ۲۴)

۱. در کتاب رکوردهای گینس نام امام خمینی دو بار به عنوان رهبری محبوب، ثبت شده است. این کتاب که هر ساله نسخه تازه‌ای از آن منتشر می‌شود، در سال ۲۰۱۲م نام امام خمینی علیه السلام را در بخش پُرجمعیت‌ترین و باشکوه‌ترین استقبال‌ها و نیز گسترده‌ترین تشییع جنازه‌های مردمی در طول تاریخ، ثبت کرده است. به نوشته گینس، به استناد اظهارات مقامات رسمی، ده میلیون و دویست هزار نفر در این مراسم شرکت داشتند که در حدود یک ششم جمعیت آن زمان ایران بوده است. (ر.ک: پایگاه اینترنتی جماران)

چرایی شور و احساسات گسترده ملت

چرا مردم ایران در مورد رحلت امام خمینی علیه السلام احساسات بی‌نظیری از خود بروز دادند؟ خیلی‌ها با مرگ اعضای خانواده‌شان آن قدر گریه نمی‌کردند که در رحلت حضرت امام علیه السلام گریستند؛ علت این امر چیست؟ در پاسخ می‌توان گفت: مجموعه‌ای از ویژگی‌های فردی، اجتماعی، سیاسی و عرفانی ایشان، باعث این جذبه شگفت‌انگیز شد؛ از جمله آن‌ها:

۱. جامعیت

ایشان از نظر درک عمیق معرفتی و تقوا، از بزرگ‌ترین شخصیت‌های اسلامی به شمار می‌آمد؛ هم در معارف اسلامی تسلط و افری داشت و هم در تهذیب نفس، شجاعت، درک زمان، شناخت جامعه، رأفت با دوستان و شدت با دشمنان بی‌نظیر بود. اراده پولادین وی که ریشه در باور دینی و توکل به خداوند داشت، اجازه نمی‌داد هیچ‌چیزی مانع او در انجام مقاصد و الایش شود.

۲. معنویت‌گرایی

امام خمینی علیه السلام محبوبیت خویش را نه از ثروت و مقام گرفته بود، نه از شهرت و علم؛ هرچه داشت، مرهون آن ارتباط تنگاتنگ با پروردگار خویش بود؛ همچنان‌که امام علی علیه السلام فرمود: «مَنْ اتَّقَى اللَّهَ أَحَبَّهُ النَّاسُ وَ إِنْ كَرِهُوا؛^۱ هر که تقوای الهی پیشه کند، مورد محبت مردم قرار می‌گیرد؛ هر چند کراهت داشته باشند [یعنی اهل تقوا نباشند].»

در این راستا، ایشان از جذبه معنوی و آرامش روانی خاصی بهره‌مند بود که در معاشرت‌ها افراد را شیفته خود می‌کرد. روین وود زورث، خبرنگار آمریکایی، در مورد ملاقاتش با امام خمینی علیه السلام در جماران می‌نویسد:

«زمانی که امام خمینی علیه السلام از در وارد می‌شد، احساس می‌کردم که از لابه‌لای آن گردبادی از نیروی معنوی می‌وزد. گویا در ورای آن عبای قهوه‌ای، عمامه مشکی و ریش سفید، روح زندگی جریان داشت؛ به طوری که همه بینندگان را محور تماشای خود می‌کرد. در آن هنگام، حس کردم که با حضور او، همه ما کوچک شده‌ایم و گویا در سالن، کسی جز او باقی نمانده‌است. آری، او بارقه‌ای از نور بود که در قلب و روح همه حضار رسوخ کرده بود. او تمام معیارهایی را که گمان

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۷۹.

می‌کردم می‌توانند مرا در تعریف و ارزیابی شخصیت و مقامش یاری کنند، در هم شکست. او با حضور خود، آن‌قدر در ما تأثیر گذارد که احساس کردم تمام روح و جسمم را فرا گرفته است... کمترین چیزی که می‌توانم بگویم، این است که گویا او، یکی از انبیای گذشته است و یا اینکه او موسای اسلام است و آمده تا فرعون کافر را از سرزمین خود براند.^۱

۳. اهتمام به نماز

ایشان برای نماز، تمیزترین جامه را بر تن می‌نمود. سپس، با دقت وضو می‌گرفت و محاسن خود را شانه می‌کرد. بعد، عطر می‌زد و پس از گذاشتن عمامه بر سر، به نماز می‌ایستاد. حتی در هنگام بیماری و با وجود زخمی بزرگ در ناحیه شکم، باز در هنگام نماز، تمیزترین جامه‌ها را بر تن می‌کرد. نقل می‌کنند در روزهایی که ایشان در بیمارستان تحت عمل جراحی بود وزیر دستگاه اکسیژن قرار داشت، نماز ظهر و عصر آن روز را به همان وضع ادا نمود و حتی در آن حال، نماز شب خود را نیز ترک نکرد.^۲

در آخرین شب زندگی و درحالی که چند عمل جراحی سخت و طولانی را در سن هشتاد و هفت سالگی تحمل کرده بود و چندین سرم نیز به دست‌هایش وصل بود، نافله شب می‌خواند و قرآن تلاوت می‌کرد. مدام لب‌هایش به ذکر خدا در حرکت بود. در ساعات آخر، آرامشی ملکوتی داشت و مرتب شهادت به وحدانیت خدا و رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را زمزمه می‌نمود.

۴. بصیرت

بصیرت و ژرف‌اندیشی در امور، از ویژگی‌های شخصیتی امام خمینی علیه السلام بود. شناخت ماهیت منافقان، نمونه‌ای از این بصیرت است. اعضای این گروه در سال ۱۳۵۰ در نجف به حضور امام رسیدند و به دنبال دریافت تأییدیه بودند. این موضوع، در شرایطی بود که بیشتر مبارزان مسلمان و حتی روحانیان انقلابی، آنان را تأیید می‌کردند و از امام نیز می‌خواستند که آنان را تأیید نماید؛ ولی امام با وجود این سفارش‌ها، هرگز آنان را تأیید نکرد و از همان ابتدا شناخت دقیقی به ماهیت آنان پیدا نمود.

۱. ر.ک: حاجتی میر احمد رضا، عصر امام ۲۰۱ خمینی علیه السلام، ص ۲۴.

۲. ر.ک: «رمز برتری امام خمینی بر علما و مراجع هم‌عصر خود»، فصلنامه حضور، ش ۸۲.

۵. تکلیف‌مداری

زمانی که امام خمینی علیه‌السلام امری را تکلیف شرعی خویش تشخیص می‌داد، اگر سایر افراد هم با آن مخالفت می‌کردند، بدون هیچ‌واهمه‌ای آن را دنبال می‌کرد. ایشان در سال ۱۳۴۲ در سالگرد حادثه فیضیه در بیانیه‌ای خطاب به طلاب فرمود: «قلبتان را محکم کنید. خود را آماده کنید برای کشته‌شدن، خود را آماده کنید برای زندان‌رفتن، خود را آماده کنید برای سربازی‌رفتن، خود را آماده کنید برای ضرب و شتم و اهانت، خود را آماده کنید برای تحمل مصائبی که در راه دفاع از اسلام و استقلال برای شما در پیش است. کمربندها را محکم ببندید برای حبس، برای تبعید، برای سربازی‌رفتن، برای ناسزاشنیدن، ترسید و مضطرب نشوید.»^۱

۶. ساده‌زیستی

ساده‌زیستی، از بزرگ‌ترین ویژگی‌های حضرت امام بود. ایشان می‌فرمود: «اگر بخواهید بی‌خوف و هراس در مقابل باطل بایستید و از حق دفاع کنید و ابرقدرتان و سلاح‌های پیشرفته آنان و شیاطین و توطئه‌های آنان در روح شما اثر نگذارد و شما را از میدان بدر نکنند، خود را به ساده‌زیستن عادت دهید و از تعلق قلب به مال و منال و جاه و مقام بپرهیزید.»^۲

ارنست کاردیناله، کشیش مسیحی و وزیر آموزش نیکاراگوئه، می‌گوید:

«بعد از انقلاب نیکاراگوئه، شدیداً تحت محاصره اقتصادی بودیم... در سفری به ایران، خدمت رهبر انقلاب اسلامی رسیدم. از کوچه‌های پُرپیچ‌وخم جماران گذشتم. خانه رهبر انقلاب را در نهایت سادگی یافتم. مردی که شرق و غرب را به لرزه انداخته بود، پیرمردی است با لباس ساده و در اتاقی محقر. تنها حرفی که ایشان گفتند، این بود: «ما در کنار مبارزان علیه ستمکاران هستیم.» این سخن، قوت قلبی بود که با هیچ‌چیز قابل مقایسه نیست. در ادامه سفر به مقرّ پاپ، رهبر کاتولیک‌های جهان رفتم. آن کاخ تودرتو و آن مقرّ باشکوه، آن لباس‌های گران‌قیمت و فاخر و رفتار تند و برخورد تلخ پاپ که گفت: اگر می‌خواهی کمکی از جانب کلیسا به شما بشود، نباید به سیاست، کاری داشته باشید و همچنین، با آمریکا در نیفتید. من گفتم: رهبر من قاعدتاً باید شما باشید؛ اما نیستید. رهبر من امام خمینی علیه‌السلام است که به آن سادگی زندگی می‌کند و واقعاً راه حضرت مسیح علیه‌السلام را می‌رود و با آمریکا دشمن است. اگر حضرت مسیح علیه‌السلام حالا بود، رفتار

۱. امام خمینی، صحیفه امام، ج ۱، ص ۱۶۳.

۲. همان، ج ۱۸، ص ۴۷۱.

امام خمینی علیه السلام را داشت.^۱

۷. مردمی بودن

حضرت امام علیه السلام با شناخت دقیق از روحیات، خواسته‌ها و فرهنگ مردم، با آنان رابطه‌ای بسیار مستحکم و صمیمانه ایجاد کرده بود. این رابطه، به گونه‌ای بود که تک‌تک آحاد ملت او را همچون پدری مهربان و دلسوز می‌پنداشتند و می‌دانستند که امام چیزی جز صلاح آنان را نمی‌خواهد. هم خودش را بالاتر از مردم نمی‌دانست و هم دولتمردان را سفارش می‌کرد که مردمی باشند و به نفع مردم قدم بردارند؛ چنان‌که فرمود: «هرچه صاحب منصب ارشد باشد، باید بیشتر خدمتگزار باشد.»^۲ و یا در خصوص رابطه دولت و ملت می‌فرماید:

«در رژیم اسلامی شاید در رأس برنامه‌ها همین تفاهم ما بین دولت و ملت باشد؛ یعنی نه دولت خودش را جدا می‌داند و بخواهد تحمیل بکند و مردم را تهدید بکند، ارباب بکند، اذیت بکند؛ و نه مردم در صدد این بودند که دولت را تضعیف بکنند یا فرار بکنند از مقررات دولتی. اسلام وضعش از اول این طور بوده است که آن حاکمش که در رأس بوده است، در زندگی، در معاشرت، در اینها، با مردم یا پایین‌تر بوده است، یا همان جور...»^۳

حضرت در جای دیگر اشاره می‌کند که رمز علاقه مردم به برخی از روحانیان، همین مردمی بودن است: «مردم فهمیده‌اند [که] ما دوست آنها هستیم؛ مردم به دوستشان علاقه دارند. روحانیان، پدر ملت‌اند، به فرزندانشان علاقه دارند.»^۴

رابطه صمیمانه امام با مردم را می‌توان از لحظه ورود و استقبال بی‌نظیر مردم، تا مراسم میلیونی تشییع جنازه ایشان و با حضور دائمی مردم بر سر مزارش، به خصوص بعد از هشت سال دفاع مقدس و ده سال حکومت که طبیعتاً همراه با مشکلات فراوان بود، مشاهده نمود.

۱. مجله پیام زن، سال ۵، ش ۱، فروردین ۱۳۷۵.

۲. امام خمینی، صحیفه امام، ج ۷، ص ۵۱۱.

۳. همان، ج ۸، ص ۲۳۰-۲۳۱.

۴. همان، ج ۱، ص ۱۲۰.